

Розділ 1. РЕГІОНАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 304.4(477)

Романюк М. Д.

ЕКОНОМІКА РЕГІОНУ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТІВ

У статті висвітлено теоретичні основи регіональної економічної системи та взаємозв'язок економічного і соціального розвитку регіонів України. Проаналізовано наслідки трансформації соціально-економічних відносин та сучасні аспекти регіональної соціальної політики. Охарактеризовано особливості розвитку галузей, які є пріоритетними у соціальному розвитку регіону і, зокрема, стан та перспективи розвитку туристичної індустрії на Прикарпатті.

Ключові слова: регіоналізм, трансформація соціально-економічних відносин, регіональна соціально-економічна політика, соціальні пріоритети економічного розвитку регіону, взаємовплив економічного і соціального розвитку, туристична галузь регіону.

І. Вступ. За 20 років державної незалежності України її як національна економіка, так і економіки регіонів пережили великомасштабні та багатовекторні зміни, трансформували практично всі складові соціально-економічного розвитку. Регіоналізм – це складний соціально-економічний та політичний феномен, що притаманний країні в якій загострюється регіональні економічні, соціальні та демографічні проблеми, актуалізуються суперечності між територіями і центром або окремими територіями, чи між тими і іншими разом.

Диспропорції регіонального розвитку потребують дієвої регіональної економічної політики, яка передбачає регулювання процесу ринкових перетворень та активізацію внутрішніх регіональних факторів соціально-економічного розвитку. Регіони мають прагнути до спеціалізації та поділу праці. В Європі вже мова йде не про конкуренцію країн, а про конкуренцію регіонів.

ІІ. Постановка завдання. Саме відсутність активної державної соціально-економічної регіональної політики протягом усього часу державної незалежності України і особливо починаю-

чи з середини 90-х років призвела до посилення дезінтеграційних тенденцій, послаблення міжрегіональних економічних зв'язків та порушення ефективної взаємодії по вертикалі «центр-регіон», диференціації регіонів за рівнем конкурентоспроможності та якості життя людей. Серед інших причин – це зміна структури і спеціалізації економіки регіонів, зміна власника, соціально несправедливі умови приватизації державної і комунальної власності, зменшення державних інвестувань в охорону здоров'я, освіту та науку. Як наслідок це призвело до соціальної нерівності регіонів України.

ІІІ. Результати дослідження. В сучасній науковій літературі дискутуються питання про економічний та соціальний розвиток регіонів. На теоретичному рівні важливою є проблема регіонального розвитку під яким розуміється, насамперед, позитивна динаміка його показників, як економічних, так і соціальних. У нашій країні регіональний розвиток викликає багато питань. Особливо це стосується нерівномірного розподілу доходів між регіонами, відмінностей у динаміці зростання регіональних економік та впливу цих відмінностей на якість життя населення. В умовах ринкових трансформацій в Україні цілі райони економічної діяльності стали нежиттєздатними. Таке становище є дестабілізуючим і призводить до негативних наслідків. Через це метою регіонального розвитку є вирішення проблем значних відмінностей, найперше – у рівнях економічного добробуту та якості життя населення, пом'якшення або ліквідація міжрегіональних диспропорцій.

Регіональна нерівність визначається не тільки рівнем інвестицій на душу населення або кількістю безробітних, але й якістю навколишнього середовища, рівнем розвитку інфраструктури, доступу до капіталу, новим технологіям освіти. Фактом є великий соціально-економічний дисбаланс не тільки між регіонами, але й між їх субрегіонами. Так в розвинутих регіонах виникають ареали зі значним спадом, а у відста-

лих областях – виникають нові полосои зростання. У цьому контексті синергія нових коопераційних виробничих мереж і локального середовища може бути локомотивом зростання. Регіональний розвиток на субрегіональному рівні відбувається у тісному взаємозв'язку з політикою облаштування усїєї території регіону, а не його агломерацій.

Міцна економіка держави має формуватися на залученні внутрішніх ресурсних потенціалів розвитку регіонів, стимулюванні більш повного і ефективного використання місцевих трудових, інтелектуальних та інших ресурсів. Домінуюча роль держави по відношенню до регіональних інтересів повинна бути скоригована у бік передачі адміністраціям регіонів повної відповідальності за використання ендогенних ресурсів. При цьому має бути ліквідована дискримінація одних регіонів і преференції по відношенню до інших.

Проблема регіонального розвитку – це вирішення завдань підвищення ефективності виробництва, стимулювання нової просторової організації, формування специфічних моделей територіальної організації виробництва. Все це знаходить своє відображення у концепції ендогенного розвитку. Ця модель базується на максимальному використанні місцевих ресурсів – робочої сили, акумулюванні на місцевому рівні капіталу, підприємницького потенціалу, специфічних знань виробничого процесу і можливостях виконання специфічних професійних завдань. Іншим аспектом моделі ендогенного розвитку є здатність місцевої економіки контролювати процес накопичення на локальному рівні.

Ендогенний розвиток – це створення умов для постійного розширення використання місцевих ресурсів, особливо, робочої сили. Такий розвиток означає відмову від імперативу загального економічного зростання та загальної ефективності як основи розвитку і відсталості.

Регіональний розвиток тут не в залученні факторів зростання із зовні, а у створенні умов для формування місцевого потенціалу цього зростання. Провідну роль при цьому відіграє місцеве середовище. Саме тут повинна формуватися необхідна для підтримки виробничого потенціалу на конкурентному рівні система розподілу інформації серед виробників відносно виробничих технологій, ринків збуту і інших стратегічних питань, створюються підприємницькі мережі і коопераційні зв'язки. Місцеве середовище визначає стан ринку робочої сили, формує специфічні виробничі відносини, створює умови для відтворення професійних навичок і роз-

повсюдження професійних знань. Суттєву роль мають відіграти також місцеві форми регулювання соціальних відносин.

Формування нової моделі розвитку регіональної економіки вимагає перегляду напрямків регіональної політики. Настав час зміщення акцентів регіональної політики з державного регулювання до вироблення регіональної соціально-економічної політики на рівні регіону (області), яка б забезпечувала мобілізацію внутрішніх ресурсів, які виступають стимулом розвитку економіки.

Нині соціальний та економічний аспекти суспільного розвитку тісно переплетені. Перш ніж розподіляти створені блага та задовольняти різноманітні потреби, необхідно виробляти, і це є аксіомою. Втім, це жодним чином не заперечує першочергової значущості соціального розвитку. Синтез соціального й економічного аспектів суспільного розвитку впливає з їх взаємодоповнюваності та подвійної ролі людини у суспільному виробництві, а саме як фактора виробництва і мети виробництва, досягненню якої і покликана слугувати економіка. Економічному розвитку завжди притаманні соціальні наслідки, тобто він соціальний за природою. Інша справа – у який спосіб розподіляються результати економічної діяльності, чи досягається оптимізація інтересів суб'єктів суспільного виробництва, чи домінують на «полі» соціально-трудової сфери процеси соціалізації або, навпаки, десоціалізації.

Економічною наукою доведено і підтверджується практикою, що економічний і соціальний прогрес, економічний і соціальний розвиток узгоджуються та мають одновекторну динаміку тоді, коли економічні досягнення супроводжуються соціалізацією суспільних відносин та коли така соціалізація проявляється передусім у соціально-трудовій сфері і стосується інтересів абсолютної більшості економічно активного населення.

Твердження, що соціальна політика має бути похідною від економічної, не випадкові, а є продовженням сприйняття людини лише як працівника, реалізація здібностей і самореалізація якого можливі лише на виробництві. Втім умови і потреби розбудови економіки інноваційного типу та соціальної держави вимагають запровадження нових принципів формування соціальної політики, усвідомлення її нової ролі в забезпеченні соціальної динаміки. Слід виходити з того, що соціальна політика вже виросла з дотеперішніх рамок економічної політики, а загальна економізація політики, що була характерною

і великою мірою виправданою в доіндустріальному та індустріальному суспільстві, яке сповідувало інші цінності, – це вже вчорашній день.

Дійсно, чи може бути соціальна компонента другорядною в умовах, коли магістральним напрямом прогресу цивілізації стає розбудова «економіки знань» і знання та інновації на 60% і більше мають наповнити вартість кінцевого продукту; чи можна і надалі керуватися традиційними уявленнями про взаємозв'язок економічного і соціального розвитку, що сформувався в епоху індустріалізму, а реальністю сьогодення є різочі зміни у структурі активів суб'єктів господарювання на користь нематеріальних, і левова частка останніх припадає на людський капітал, який формується, здебільшого, у соціальній сфері.

Враховуючи, що на сучасному етапі НТР людина стає носієм найбільш потужного, найбільш продуктивного капіталу, яким є людський, і водночас вона зберігає статус мети виробництва, соціальний розвиток остаточно втрачає риси вторинності щодо економічного поступу. У державі соціального типу, в суспільстві, в якому людина розглядається і як головний чинник, і як головна цінність, мета соціально-економічного розвитку, економічна політика має розглядатися виключно як складник соціальної політики, а не навпаки. Тож маємо звільнитися від тягаря застарілих теоретичних уявлень щодо взаємозв'язку і взаємодії економічної і соціальної сфер, економічної і соціальної політики, погляду на соціальну сферу як суто витратну. Пам'ятаймо, що будь-яка догма призводить до застою, постановки помилкових цілей, прийняття хибних рішень, і всі реформаторські зусилля при цьому втрачають сенс.

У період ринкових перетворень в Україні здійснено лібералізацію економіки та зовнішньоекономічної діяльності, розпочато приватизацію, ліквідовано адміністративно-розподільчу систему планування і управління, запроваджено широку демократизацію трудових відносин. Триває формування організаційних та правових засад ринкової економіки. Сформовано, в основному, недержавний сектор економіки, фінансові та банківські структури, валютний і фондовий ринки. Закладено правову базу для розвитку ринкових відносин. У господарському комплексі країни відбувається зміна форм власності, здійснюються заходи щодо встановлення мінімальних соціальних гарантій, надається адресна допомога малозабезпеченим громадянам.

Водночас розрив економічних зв'язків, відсутність енергоносіїв, наявність значної кіль-

кості підприємств оборонного комплексу, що потребують конверсії, призвели до спаду виробництва, вимушеної неповної зайнятості та безробіття, руйнування соціальної інфраструктури. Внаслідок цього знизилась реальні доходи значної частини населення, зросла заборгованість із виплат заробітної плати, пенсій, стипендій, інших соціальних виплат, поглибилась платіжна криза.

Компенсаційні заходи щодо індексації заробітної плати, пенсій, стипендій та інші соціальні виплати істотно відставали від зростання споживчих цін. Численні пільги, соціальні виплати і допомога нерідко впроваджувались без урахування матеріального становища різних категорій громадян та їх реальних можливостей забезпечити власний добробут. Як наслідок в суспільстві зростає соціальне утриманство, що зменшує можливості для надання допомоги тим, хто її справді потребує. Зменшення надходжень до бюджету загострило проблему фінансування бюджетних установ освіти, охорони здоров'я, науки, культури. Погіршився соціальний захист найбільш уразливих верств населення: дітей, пенсіонерів, інвалідів, одиноких, безробітних і багатодітних сімей. Знизився рівень соціально-трудова прав і гарантій громадян.

Процес переходу до ринкових відносин призвів до зниження рівня життя більшої частини населення регіонів України, а окремі групи зіткнулись з таким ступенем зубожіння, який не спостерігався в недалекому минулому. Результати, досягнуті в галузі освіти й охорони здоров'я, обезцінюються, оскільки бідні поступово «витісняються» з системи внаслідок своєї неплатоспроможності. На зміну захисту, який існував в попередній соціально – політичній системі завдяки гарантованій зайнятості, пенсійному забезпеченню, безкоштовному медичному обслуговуванню та іншим послугам, настали масове безробіття, скорочення розміру пенсійних виплат та послуг, доступних тільки тим, хто здатний за них заплатити. Бідні стали відчувати себе незахищеними та уразливими, особливо в ситуації, коли перспективи економічного зростання реалізуються не так швидко. Незважаючи на те, що перехідний період надав багатьом нові економічні та політичні можливості, водночас він призвів до розширення «безодні» між бідними та багатими.

Цілком очевидно, що баланс економічних можливостей і витрат на соціальний розвиток має дотримуватися. Але головне – те, на яких засадах будуватиметься загальна соціально-економіч-

на політика, чи створені передумови для стійкого розвитку, від чого відштовхуються розробники цієї політики – суспільних потреб соціуму чи потреб так званої привладної еліти як трактуються вкладення у соціальну сферу – невиробничі витрати чи соціально значимі інвестиції, а отже, соціальна політика – це здебільшого соціальний захист чи розвиток (соціальний, демографічний, культурний тощо).

Чи не основною передумовою забезпечення стійкої соціальної динаміки є гармонізація усієї системи суспільних відносин, розбудова в Україні моделі реального соціально-економічного прогресу. Формування такої моделі є мало не основним завданням.

Слід констатувати, що модель суспільного устрою в Україні має такий формат, за якого не забезпечується гармонізація інтересів абсолютної більшості суб'єктів ринкової економіки та громадянського суспільства, має тенденцію до зниження соціально згуртованість як стверджують відомі українські вчені ця модель «працює» здебільшого на інтереси привладної еліти і є суто «елітарною», переважно, у негативному розумінні цього поняття. Набуло небачених (за європейськими мірками) масштабів злиття (поєднання) влади і власності. Перманентні зміни у владі не змінюють цієї тенденції. Влада і власність цементуються, відпрацьовуються лише схеми прикриття цього моноліту. На підтвердження наведеного вище акцентуємо увагу й на тому, що поєднання та (або) злиття влади і бізнесу в Україні уживається збільш ємним і ще більш негативним за нинішніми та майбутніми наслідками процесом, що став реальністю. Йдеться про приватизацію влади і держави бізнесом, а точніше – великим капіталом [1, с. 7].

Головними пріоритетами соціальної політики стосовно як національного, так і регіонального рівня нині є створення умов для забезпечення достатнього життєвого рівня населення, розвитку трудового потенціалу, народонаселення, формування середнього класу, недопущення надмірної диференціації населення за рівнем доходів, проведення пенсійної реформи, надання адресної підтримки незахищеним верствам населення, всебічного розвитку освіти, культури, поліпшення охорони здоров'я населення.

Нині в Україні для визначення індексу регіонального соціального розвитку застосовуються узагальнені показники за такими основними напрямками як: стан і охорона здоров'я населення рівень, освіта населення, демографічний розвитуток, розвиток ринку праці, екологіч-

на ситуація, фінансування людського розвитку, матеріальний добробут, соціальне середовище, умови проживання населення.

У сучасних умовах дійсне багатство країни визначається станом соціально-культурної сфери, яка забезпечує розвиток людини. А тому в структурі національного багатства все більшого значення набувають інвестиції в людину, що передбачають витрати на освіту і професійне навчання, охорону здоров'я і підтримку трудової та соціальної активності людей, а також інші соціальні витрати, що покликані в кінцевому результаті формувати здоров'я фізіологічне, здоров'я економічне, здоров'я моральне.

Разом з тим залишаються поки що не розв'язаними проблеми фінансування соціального розвитку на регіональному рівні в тому числі в областях Карпатського регіону України. Конкретні заходи державної політики щодо фінансування розвитку людського потенціалу з урахуванням регіональних відмінностей потребують подальших розробок та обґрунтування необхідних змін у Бюджетному кодексі країни та введеного в дію Податкового кодексу України. Недосконала державна політика фінансування розвитку людського потенціалу в окремих регіонах України призвела до його зниження, загострення диспропорцій у соціальному розвитку між окремими регіонами України. Це, зокрема, стосується і Державного Бюджету України на 2013 рік, який охарактеризований як бюджет виживання.

Детальніший аналіз рівня соціального розвитку областей Карпатського регіону за окремими напрямками і аспектами індексу регіонального людського розвитку засвідчує, що за рівнем демографічного розвитку Львівщина займає 3 місце, Івано-Франківщина – 5, 6 місце – Чернівецька область і 19 – Закарпатська. В Івано-Франківській області, наприклад, середня тривалість життя становить 70,5 проти 68 років по Україні, в тому числі у чоловіків 65,3 року, у жінок – 74,8 року. Поряд з цим починаючи з 1997 р. природній приріст набув від'ємних значень, а в період з 1995 по 2010 р. Івано-Франківська область втратила в чисельності населення понад 80 тис. осіб. Високою є дитяча смертність, коефіцієнт якої протягом останніх п'яти років коливається від 10,0 до 14,5 немовлят на 1000 народжених (по Україні – 10 немовлят).

Цілеспрямовані дії держави та її регіональних органів покликані забезпечити права і створення можливостей кожному члену суспільства на гідний рівень життя та гармонійний розви-

ток. Досягнення цієї мети можливе за умов створення сприятливого економічного, політичного, екологічного та соціального середовища.

В останні роки однією з найприбутковіших галузей світової і Європейської економіки став туризм. Причому серед видів туризму важливішу соціально-економічну роль відіграє саме туризм, який забезпечує відновлення сил людини, її працездатності і здоров'я. Прикарпаття традиційно є одним з провідних рекреаційних регіонів України, що має великі ресурси і вносить істотний внесок у відновлення трудового, фізичного і духовного потенціалу нації.

Туристична галузь Івано-Франківщини є стратегічним напрямком розвитку області, важливим чинником динамічного збільшення надходжень до бюджету, істотного позитивного впливу на стан справ у багатьох галузях економіки. Туризм на Прикарпатті сприяє підвищенню зайнятості населення, розвитку ринкових відносин, міжнародному співробітництву. Об'єктивно регіон має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та міжнародного (в'їзного) туризму.

Виходячи з наявності загально визначених можливостей для розвитку туризму, зумовлених унікальними природними, історико-культурними, етнографічними особливостями, в області розвивається розмаїття різних видів туризму, серед яких пріоритетними є гірський, пішохідний, водний, оздоровчий (в тому числі катання на гірських лижах), сільський, зелений, культурно-пізнавальний, екскурсійний та ін.

У 2007–2009 роках туристичними послугами скористалося понад 1,0 млн. туристів та екскурсантів. За 2010 рік обсяг сплачених ліцензованими туристичними підприємствами платежів до бюджетів всіх рівнів клав більше 35 млн. грн. Станом на 01.01.2012 р. в Івано-Франківській області функціонувало понад 200 туристично-рекреаційних закладів, в т.ч. 98 готелів. Послуги розміщення надають також понад 750 приватних садиб сільського, зеленого туризму. Туристичні послуги надають більше 100 зареєстрованих туроператорів та турагентів, якими обслужено у 2010 р. близько мільйона туристів і екскурсантів. В області започатковано ініціативи, що стали пілотними для всієї держави.

Серед яких у 2009 році вперше запроваджено експеримент з проведення обласного конкурсу проектів з розвитку туризму для підтримки ініціатив громадських організацій щодо розвитку територій та розв'язання актуальних проблем туристичної галузі Івано-Франківщини. Метою щорічного конкурсу проектів з розвитку туризму

серед неурядових неприбуткових та громадських організацій, вищих навчальних закладів області є розв'язання актуальних проблем розвитку туризму в регіоні та поширення позитивного досвіду, набутого у процесі їх реалізації. Продовжує розвиватися мережа туристично-інформаційних центрів. Всього в області діє 11 центрів.

Здійснюється активна рекламно-інформаційна діяльність. Протягом 2009–2010 рр. головним управлінням з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій облдержадміністрації видано буклети «Зима на Івано-Франківщині», «Літо на Івано-Франківщині», туристичний довідник, перекидні календарі «Івано-Франківщина туристична 2010», пам'ятку з безпеки туристів, флаєри «Безпека туристів в Карпатах», «Дністровський каньйон», «Карпати», «Активний туризм» (українською та польською мовами), про окремі природні та історико-архітектурні туристичні об'єкти області (російсько-англомовні), туристичну карту-схему «Івано-Франківщина туристична», компакт-диск «Івано-Франківщина туристична» та інші.

Туристичні можливості Івано-Франківщини у 2009-2010 роках були представлені на міжрегіональних та регіональних туристичних виставках (зокрема у Києві, Донецьку, Запоріжжі, Львові, Одесі, Севастополі, Полтаві, Тернополі, Ужгороді, Чернігові, а також у Кракові).

Зимову Івано-Франківщину у січні 2010 р. побачило понад 80 журналістів України, що приїхали на фестиваль «Різдво в Карпатах» 2010 р. у рамках акції «Україна очима журналістів» головне управління організувало престур представників вітчизняних ЗМІ (25 учасників); у листопаді 2010 р. – ознайомчий тур у рамках реалізації проекту «Зелене кільце Карпат», у грудні 2010 р. – спеціальний екскурсійний тур, орієнтований на людей з обмеженими можливостями, у рамках реалізації проекту «Маршрут доброти Івано-Франківщиною». Також у грудні 2010 року був організований ознайомчий тур по області для делегацій Дніпропетровської та Донецької областей з нагоди прибуття першого потягу Донецьк – Дніпропетровськ – Ворохта у рамках культурно-просвітницького проекту «Схід-Захід».

Щороку в області тільки в галузі туризму реалізується до 10 великих і малих проектів міжнародної технічної допомоги. У 2010 році у розвиток туризму залучено близько 3 млн. грн. коштів, а загалом протягом 2008–2010 років – більше 10 млн. грн.

Головним завданням регіональної цільової Програми розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2011–2015 рр. є формування на території області конкурентоспроможної туристично-рекреаційної галузі як однієї з провідних галузей економіки та створення туристичного продукту, здатного максимально задовольнити потреби внутрішнього і міжнародного (в'їзного) туризму.

Основними стратегічними завданнями Програми є:

- забезпечення збалансованого розвитку області та управління туристичним середовищем;
- створення цікавих туристичних продуктів на основі туристичного потенціалу області;
- забезпечення галузі висококваліфікованими кадрами для обслуговування туристів та управління розвитком туризму в області;
- формування інституційного середовища та налагодження між секторного партнерства;
- забезпечення впровадження Стратегії розвитку та маркетингу туризму області в частині виконання заходів з просування області на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках;
- створення умов для обслуговування учасників та гостей спортивних змагань та інших заходів.

Програма передбачає здійснення комплексу заходів щодо удосконалення системи державного регулювання туризму, розвитку матеріально-технічної бази та туристичної інфраструктури, ефективного використання наявних рекреаційних ресурсів, збереження історично-культурної спадщини.

У процесі реалізації Програми створюватимуться умови для впровадження інвестиційних проектів, забезпечення галузі висококваліфікованими кадрами, розширення мережі туристсько-екскурсійних маршрутів. Надалі активно підтримуватиметься рекламно-інформаційна діяльність.

Програмою визначаються такі основні напрями розвитку туризму:

- удосконалення системи державного регулювання відносин у галузі туризму та нормативно-правової бази туристичної діяльності;
- забезпечення раціонального та ефективного використання природних рекреаційних та історико-культурних ресурсів;
- забезпечення туристичної, сервісної та інформаційної інфраструктури в зонах автомобільних доріг;
- провадження туристичної діяльності з урахуванням необхідності забезпечення ефективно-

го природокористування та охорони навколишнього середовища;

- збереження і відновлення історико-архітектурних пам'яток;
- активізація міжнародної співпраці в сфері рекреації та туризму;
- підвищення якості та розширення асортименту туристично-рекреаційних послуг;
- залучення більшої кількості туристів в область у період міжсезоння (весна, осінь);
- поліпшення кадрового забезпечення;
- забезпечення організаційних заходів та технічних вимог до безпеки туристів;
- розвиток нових перспективних форм організації туризму;
- удосконалення рекламно-інформаційної діяльності, проведення маркетингових досліджень у туристичній галузі, представлення області на національних та міжнародних туристичних виставках в Україні та за кордоном.

Заходи Програми реалізуються за рахунок коштів державного, обласного, районних та міських бюджетів, суб'єктів підприємництва всіх форм власності, громадських та неприбуткових організацій, цільових кредитів банків, міжнародної технічної допомоги і грантів, інвестиційних коштів, інших джерел, не заборонених законодавством.

Бюджетні призначення для реалізації заходів Програми передбачаються щорічно при формуванні обласного бюджету, виходячи із можливостей його доходної частини, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування.

Повне виконання заходів дозволить забезпечити зростання кількості туристів, значні надходження до бюджетів всіх рівнів та зайнятості населення в туризмі і супутніх галузях.

Серед проблем, які стримують розвиток туристичної галузі на Прикарпатті основними є:

- недосконалість наявної нормативно-правової бази у сфері туризму, у т.ч. екскурсійного, сільського, зеленого;
- відсутність права місцевих органів державної виконавчої влади на здійснення перевірок суб'єктів туристичної діяльності з метою контролю якості надаваних послуг;
- недотримання земельного та екологічного законодавства щодо відводу земельних ділянок та розміщення на них різноманітних об'єктів, що призводить до хаотичної забудови туристичних центрів;
- недостатня кількість облаштованих туристських шляхів, притулків на гірських туристських стежках;

незадовільний стан доріг до визначних ту-

ристсько-екскурсійних об'єктів, розташованих у віддалених сільських територіях;

– недостатній рівень фінансування реставраційних та консерваційних робіт об'єктів культурно-історичної спадщини;

– несприятливі умови кредитування суб'єктів туристичної діяльності;

– невідповідність співвідношення «ціна-якість» туристичних послуг;

– відсутність коштів у районних та міських бюджетах на фінансування заходів з розвитку туризму;

– відсутність спеціалізованого навчального центру з підготовки фахівців туристичного супроводу.

– недостатня кількість сучасної високопродуктивної техніки у пошуково-рятувальної служби.

Останнім часом все популярнішим стає сільський зелений туризм як одна з форм активного відпочинку не тільки за кордоном, але й в Україні. В більшості регіонів з'являються власники приватних садиб, які готові приймати відпочиваючих. Жителі міст все частіше віддають перевагу саме цьому виду туризму – і не дивно, адже він дає їм можливість не тільки відпочити, а й ознайомитися з культурою місцевого населення. А для селянина зелений туризм є альтернативним джерелом грошових доходів. Україна, зокрема Івано-Франківська область, славиться історичним минулим, багата неповторними мальовничими ландшафтами і найголовніше – гостинними людьми і є ідеальним простором для туризму. Особливо привабливим є сьогодні такий відпочинок у гірських районах та селах області.

Розвиток туризму – це реальне вирішення питання зайнятості населення, особливо в сільських, районах зі значним надлишком робочої сили, де переважна більшість мешканців не працює. Працевлаштування мешканців сіл, особливо гірських, і залишається складним питанням, тому що попри надлишок робочої сили на ринку праці промисловість тут недостатньо розвинута, тож вишукуються можливості для організації самозайнятості цих людей.

Досвід держав, в яких знайшов поширення сільський зелений туризм, переконливо свідчить про те, що цей вид діяльності дає змогу ефективно вирішувати цілий ряд проблем, зокрема щодо:

- зайнятості населення, у першу чергу жінок, та подолання сімейного безробіття;
- реалізації на місці частини продукції власного виробництва;
- стимулювання благоустрою сіл та садиб;
- відродження та розвитку народних художніх промислів.

Ставши підприємцем, безробітний громадянин не тільки працевлаштується сам, але й, по можливості, створить нові робочі місця для інших людей.

ІV. Висновки. Регіоналізм – це складний соціально-економічний та політичний феномен, що притаманний країні в якій загострюється регіональні економічні, соціальні та демографічні проблеми. Диспропорції регіонального розвитку потребують дієвої регіональної економічної політики, яка передбачає регулювання процесу ринкових перетворень та активізацію внутрішніх регіональних факторів соціально-економічного розвитку.

Саме на рівні регіону реалізуються проекти соціально-економічного розвитку, вирішуються питання відтворення продуктивних сил, задовольняються ключеві соціальні потреби населення, а показники розвитку регіональної економіки виступають критерієм рівня економічного розвитку країни в цілому.

Виконання Програми розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2011-2015 рр. дасть змогу створити позитивний імідж Івано-Франківщини як розвинутого туристичного регіону в Україні та Східній Європі і забезпечити створення конкурентоздатних туристичних продуктів на основі високої якості, унікальної та різноманітної пропозиції завдяки багатству природної та історико-культурної спадщини, що в свою чергу забезпечить зростання надходжень у бюджеті всіх рівнів. Розвиток туризму в області базуватиметься на раціональному використанні територіального поєднання природних умов, ресурсів та історичних, архітектурних пам'яток краю.

Проведення туристичної індустрії в області здійснюватиметься на засадах ефективної співпраці влади, бізнесу та громадськості в напрямку формування оригінальних туристичних продуктів, розробки та впровадження туристичних проектів із відповідним фінансовим забезпеченням. Область буде вирізнятися диференційованою пропозицією туристичних продуктів на екологічно чистих територіях, серед яких переважають катання на гірських лижах, пішохідний, водний, оздоровчий, сільський, зелений та культурно-пізнавальний види туризму.

1. Колот А. М. Діалектика економічного і соціального розвитку як предмет наукових досліджень. // Україна: аспекти праці. – 2011. – № 5. – С. 3-8.

2. Лібанова Е. М. Соціальна орієнтація ринкової економіки як передумова консолідації суспільства / Е. М. Лібанова // Вісник НАН України. – 2010. – № 8. – С. 3-14.

3. Романюк М. Д. Вплив глобалізаційних процесів на соціально-економічний розвиток та демографічну ситуацію

регіону (на прикладі Карпатського регіону) // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. Івано-Франківськ: Плай. – 2009. Вип. 7. С. 3-9.

4. Папіс М. Соціальна політика та її вплив на доходи і рівень життя населення. // Україна: аспекти праці. – 2004. – № 7. – С. 3-9.

5. Романюк М. Д. Соціальна політика України: сучасна стратегія, регіональні пріоритети // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – Івано-Франківськ: Плай. – 2011. Вип. 8. – С. 3-9

6. Стратегія демографічного розвитку на 2006-2015 роки: Проект/ Від. За вип. І. М. Новак – К.: КНЕУ, 2005 – 20 с.

7. Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії / НАН України.

Інститут економіки. за ред. В. С. Стещенко. – Київ, 2001. – 560 с.

8. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2011 рік. / Головне управління статистики в Івано-Франківській області: – Івано-Франківськ, 2012. – 534 с.

The article deals with theoretical aspects of the interaction of economic and social development of the regions of Ukraine, analyzed the ratio of their economies and regional disparities in economic and social situation. The features of industries that are priorities in the social development of the region and, in particular, the state and prospects of development of the tourism industry in the Carpathian Mountains.

УДК 332132:332.122(1477)

Ткач О. В.

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКИХ РЕГІОНІВ: СОЦІАЛЬНИЙ ТА ПРОСТОРОВИЙ АСПЕКТИ

Розглядаються особливості просторового та соціального розвитку економіки регіонів України як складових глобальної економічної системи.

Ключові слова: просторовий розвиток, глобальна економічна система, соціальні аспекти економічного розвитку регіону, великий економічний простір, євро регіон, конкурентоспроможність, циклічність розвитку економіки.

I. Вступ. Особливість впливу глобальної економічної системи на розвиток регіону базується на структурно-функціональних зв'язках великого економічного простору. Різниця між глобальною економічною системою та великим економічним простором полягає у відмінностях викликаних просторовим чинником. Елементи та складові глобальної економічної системи мають чітко визначені територіальні межі, а великий економічний простір формується як потенційне середовище діяльності елементів та складових глобальної економічної системи, яке має змінні рухомі межі.

II. Постановка завдання. Аналіз діяльності регіонів в глобальному економічному просторі виявив різну їх активність і різновекторність в залежності від їх специфіки, обумовленої розміщенням, виробничою діяльністю і суб'єктивними чинниками та особистісними контактами тощо.

III. Результати. Так Донецька область веде торгівлю з понад 100 країнами світу. Основними торговельними партнерами є Росія, Китай, країни ЄС, США та Туреччина. Частка області в загальнодержавному експорті складає понад

20%. Господарські зв'язки Волинської області підтримувалися з 82 країнами світу. Найбільшим торговим партнером Волині є Росія, на яку припадає майже половина сукупного розміру зовнішньоторговельних угод. Понад 20 відсотків зовнішніх торгових трансакцій реалізовано з країнами ЄС, зокрема Польщею, Литвою, Словаччиною, Румунією та Угорщиною. Закарпатські підприємці співпрацювали з партнерами із 73 країн світу. За обсягами залучених інвестицій область займає 11 місце серед інших регіонів України, за обсягами на особу – (113 дол. США) – на 6 місці.

Кількість експортерів Львівської області становила 698 суб'єктів, які експортували продукцію у 85 країн світу. Найбільші обсяги експортованої продукції припадають на Німеччину – понад 14% загального обласного експорту, Росію та Польщу – понад 12% на кожену країну тощо. Міжрегіональні угоди Львівщина має з Тюменською та Оренбурзькою областями Росії, штатами Кордоба (Бразилія) та Парана (Аргентина), Чернівецька область співпрацює з провінцією Саскачевань (Канада) тощо. Однак зазначимо, що такі контакти формуються, переважно, під впливом особистісних контактів та зв'язків з діаспорою і не є економічно обґрунтованими щодо підвищення конкурентоспроможності регіонів.

Майже всі прикордонні області України є учасниками макрорегіональних утворень – євро-регіонів, в межах яких та через які ведеться інтенсивна співпраця у світовому просторі, що сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності. З іншого боку, на регіони України, особ-